

ljačkih društava. Zbog tog nastoji pokazati kako seljačka društva ipak nisu posve zatvorena jer su spremna prihvatiti inovacije ukoliko se one uklapaju u postojeći tehnički i socijalni sistem.

Mendrasu se ne može predbaciti glorifikacija seljaštva jer ga on analizira kritički, ne nastojeći rekonstruirati idiličnu sliku seoskog života, pa i tradicionalnu odluku seljaka, privrženost zemlji, izvodi iz tipa pravnih, ekonomskih i socijalnih odnosa koji seljaka vezuju za zemlju. Međutim, Mendras previše naglašava jaz između globalnog i seljačkih društava budući da ih promatra kao dva potpuno odvojena i bitno različita svijeta, a ne kao sastavne dijelove društvenog totaliteta.

Ako svima i nije prihvatljiva i bliska Mendrasova vizija uloge seljaštva u postindustrijskom društvu jer pomalo naliči na diskretnu propagandu povratka na seljačko »zlatno doba«, ne može joj se poreći osjetljivost za suvremene probleme poput ekologije, otuđenja ili razvojnog puta Trećeg svijeta.

Knjiga »Seljačkog društva« bliska je historičarima (i dakako ne samo njima) i zbog primjerene porabe teorijskog i empirijskog, općeg i pojedinačnog koja autoru omogućava da izbjegne jednostrana poopćavanja. Tako Mendrasova knjiga ukazuje na mogućnosti korištenja širokog međuprostora koji u nas još vlada između sociologije i historiografije. »Seljačka društva« pisana su sa stajališta sociologije, ali su prihvatljiva i vrijedna i za politologe, etnologue, historičare, antropologe a našim su istraživačima važna tim više što se u nas zbog slabije dinamike razvoja globalnog društva seljaštvo vrlo dugo održalo u svom autarkičnom svijetu. Knjiga Henri Mendrasa je i usprkos nekim zamjerkama (od kojih neke i nisu ozbiljne kritičke primjedbe već prijedlozi za dalja promišljanja tematike) nezaobilazna za svakog historičara ako teži socijalnoj historiji jer nudi jedan od mogućih pristupa seljaštvu. Ako ga i ne prihvatimo u cijelosti, on može poslužiti kao poticaj drugačijem viđenju seljakâ.

Iskra Iveljić

KARL KASER, *FREIER BAUER UND SOLDAT. DIE MILITARISIERUNG DER AGRARISCHEN GESELLSCHAFT IN DER KROATISCH-SLAWONISCHEN MILITÄRGRENZE (1535—1881)*

Graz 1986, 613.

Institut für Geschichte der Universität Graz što ga je do prošle godine vodio prof. dr Ferdo H a u p t m a n n, poznati hrvatski i austrijski historičar, izdao je prošle godine u svojoj seriji *Zur Kunde Südosteuropas* kao petnaesti svezak knjigu »*Slobodan seljak i vojnik. Militarizacija agrarnog društva u Hrvatsko-slavonskoj Vojnoj krajini*« koja obrađuje razdoblje od prvih seoba u Krajinu do njenog ukidanja, odnosno sjedinjenja s banskim Hrvatskom. To je habilitacija asistenta, a sada docenta spomenutog Instituta dra Karla Kasera koji se bavi poviješću Jugoistočne Evrope, a posebice hrvatskom i bosansko-hercegovačkom poviješću.

To je najnoviji i izuzetno važan prilog proučavanju prošlosti Vojne krajine za čitavo razdoblje njena postojanja koji spada u red zapaženijih radova o toj problematici. Naime, za razliku od dosadašnjih autora koji su pisali o Krajini, osim donekle Vojne krajine što ju je 1984. izdao Odjela za hrvatsku povijest Centra za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu, ova Kaserova knjiga ne obrađuje vojničku odrednicu povijesti Krajine, nego njenu »pozadinu«, unutrašnju organizaciju, upravu, gospodarske probleme, posjede, privilegije, stanovništvo, njegov život, zatim kućnu zadrugu kao osnovicu čitavog krajiškog ustroja, njene diobe i posljedice toga dugotrajnog procesa. Ukratko, autor razmatra upravne probleme, proizvodnju, potrošnju, krajiško agrarno društvo i njegove mijene u tri i pol stoljeća postojanja ove krajiške vojničke institucije.

Knjiga se dijeli u dvije temeljne cjeline, a svaka od njih u sedam poglavlja. Navest ćemo u prijevodu samo naslove cjelina i poglavlja da bismo potkrijepili prethodnu tvrdnju o njenoj vrijednosti i izuzetnosti. To će ujedno biti dokaz da je Kaser daleko od tradicijskog pristupa obradi Vojne krajine, tj. da ga ne opterećuje vojnička i politička povijest, nego da nastoji dati sliku krajiške stvarnosti, strukturu agrarno-vojničkog društva u transformaciji i neke obavijesti o svakodnevnom životu.

Nakon uvoda u kome objašnjava zašto je dao takav naslov i podnaslov knjige, zašto je izabrao baš takvu periodizaciju i pokazao pojačano zanimanje za krajišku povijest, koja je, uostalom, u posljednje vrijeme pomalo »u modi«. Zatim objašnjava na koje je teškoće naišao u terminologiji, njenoj uporabi i prevođenju. Slično je bilo i s različitim mjerama koje su bile tada u upotrebi. Nakon toga je dao spis literature i izvora za krajišku povijest i prešao na prvu cjelinu koju je karakterističan naslov: *Rana krajiška društva*. Počeo ju je, a to posebno ističemo, s prvim privilegijama koje su dobili žumberčani 1535. i završio s proglasom krajiških prava 1754. godine. O njegovu pristupu i metodologiji istraživanja govore podnaslovi:

1. Pustošenja i kraj postojećeg društvenog reda u 16. st.,
2. Model: Uskoci žumberačkog područja,
3. Vlasi varaždinskog generalata,
4. Pogranična sela karlovačkog generalata,
5. Lika,
6. Iznimni slučaj: Banska krajina,
7. Novi model: Slavonski generalat.

Drugi dio koji se zove: *Militarizirano društvo* počinje sa spomenutim krajiškim pravima 1754, a završava s nestankom Vojne krajine i njenim sje dinjenjem civilnoj Hrvatskoj. Dijeli se na poglavlja:

1. Od ranog do militariziranog krajiškog društva
2. Krajiška država
3. Dominacija sela
4. Gospodarski razvoj
5. Kućna zadruga
6. Vojnička služba
7. Kraj Vojne krajine

Na kraju je zaključak, popis bilježaka i napomena, upotrebljena literatura, tabele i kartografski prilozi.

Posebnu vrijednost ovoj knjizi daju brojne tabele sa statističkim, egzaktnim, ali prerađenim i prilagođenim podacima o stanovništvu, naseljima, obiteljima, kućnim zadrugama, zatim o zemlji, stoci, šumama, pašnjacima, prinosima, porezima, trgovini, financijama i svemu drugom što daje zaokruženu sliku o životu ljudi, proizvodnji i potrošnji krajiškog društva. Ukupno je doneseno čak 165 tabela koje su uzete iz više desetaka izvornih priložaka i prilagođene tekstu, odnosno budućim korisnicima.

To se isto može reći i za 18 skica, planova i karata koji su kritički odabrani, selekcionirani i pojednostavljeni, pa ponegdje i dopunjeni, ponovno precrtani, opskrbljeni uputama i legendama i tako učinjeni dostupnijim čitatelju. Sve te dorade autor je potpisao, a one ostale koje je preuzeo od drugih, npr. od J. Adamčeka, posebno je označio. Posebnu pozornost obratio je starim i novim, njemačkim i hrvatskim nazivima mjesta, ali s uvažanjem domaćeg naziva i njegova načina pisanja. Samo je ponegdje stavio i hrvatski i njemački naziv, (npr. Copreiniz — Koprivnica, St. George — Đurđevac). Šteta što to nije dosljedno proveo i na drugim kartama gdje je obično manja mjesta pisao hrvatski, a veća njemački, na primjer: Oštarije, Lučani, Modruš, odnosno Karlstadt, Zeng, Szluin i slično.

Treba posebno istaknuti da se Kaser izdašno služio rezultatima hrvatske historiografije i da nema imalo značajnijeg djela iz jugoslavenske produkcije kojeg nije uzeo u obzir. To se posebno odnosi na radove F. Moaćanina, M. Valentića, J. Adamčeka, J. Šidaka, I. Karamana, S. Pavičića, D. Pavličevića, S. Gavrilovića, D. Roksandića, A. Ivića, N. Moaćanina i drugih.

Većinu podataka autor je uzeo iz bečkih i gradačkog arhiva, a znatno manje iz drugih, posebice naših arhiva, ali s obzirom na postojeće stanje, to i nije manjkavost ove knjige.

Obrazlažući zašto se odlučio da obradi baš nevojničku stranu života ove najeminentnije vojničke institucije novijeg doba, Kaser piše veliku istinu krajiške svakodnevice: »Veliki dio svoga života krajišnici nisu proveli u borbi protiv neprijatelja na bojnopolju, nego u svakodnevnoj borbi za materijalna dobra koja bi im omogućila da prežive« (str. 2). U toj borbi za opstanak posebnu ulogu je imala krajiška kućna zadruga kojoj posvećuje 4 odlomka i šezdesetak stranica teksta.

Kaser je u ovoj knjizi postavio neka nova istraživačka pitanja, neka je od njih uspješno riješio, a neka koja i nije uspio u potpunosti apsolvirati (npr. naseljavanje Krajine, nastajanje i raspadanja kućnih zadruga i dr.) postavio je tako da će oni koji krenu njegovim putem morati pristupiti na drugačiji, netradicijski način.

Gledajući u cijelosti možemo zaključiti da autorovi rezultati na proučavanju krajiškog agrarno-vojničkog, zapravo militariziranog seljačkog društva čine novi, izuzetno važan doprinos proučavanju krajiške prošlosti uopće. Zbog toga se ova knjiga s pravom može staviti uz dostignuća koja su u posljednjih nekoliko desetljeća dali vrsni istraživači Vojne krajine, npr. Amstadt, Rothenberg, F. Moaćanin i M. Valentić.

Dragutin Pavličević

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

VOL. 20

ZAGREB

1987.

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI ODBOR

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Zagreb — Humanističke i društvene znanosti, Zagreb, Krčka 1

Časopis izlazi jednom godišnje

Cijena ovog broja iznosi 1.000 din

Izdavanje časopisa sufinancira Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SR Hrvatske - VII.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije SR Hrvatske pod br. UP-547/2 — 84 — 1984.

RADOVI 20

Za izdavača
dr. *Nikša Stančić*

Tehnički urednik
Franjo Čuješ

SURADNICI U OVOM BROJU

ANTIC dr. LJUBOMIR, Centar za istraživanje migracija, Trnjanska bb, Zagreb

BERTOŠA SLAVEN, student Filozofski fakultet, Zagreb

BRANDT dr. MIROSLAV, ul. Socijalističke revolucije 73, Zagreb

BUDAK mr. NEVEN, Filozofski fakultet, Zagreb

IVELJIĆ ISKRA, Ilica 165, Zagreb

JANEKOVIĆ-RÖMER ZDENKA, Filozofski fakultet, Zagreb

JURIŠIĆ IVAN, Filozofski fakultet — Zavod za hrvatsku povijest, Krčka 1

LAUŠIĆ dr. ANTE, Centar za istraživanje migracija, Trnjanska bb, Zagreb

LOVRENOVIĆ mr. DUBRAVKO, Račkog 1, Filozofski fakultet, Sarajevo

MIJATOVIĆ ANĐELKO, P. Togliatija 12, Susedgrad, Zagreb

MIROŠEVIĆ mr. FRANKO, Zavod za prosvjetno-pedagošku službu SRH, Zagreb

OČAK dr. IVAN, Filozofski fakultet — Zavod za hrvatsku povijest, Krčka 1

PARNICA ROBERT, student Filozofski fakultet, Zagreb

PAVLIČEVIĆ dr. DRAGUTIN, Filozofski fakultet — Zavod za hrvatsku povijest,
Krčka 1, Zagreb

PERIĆ dr. IVO, Istraživački centar JAZU, Lapadska obala 6, Dubrovnik

ROKSANDIĆ mr. DRAGO, Filozofski fakultet, Istorijjski seminar, Čika Ljubina
18—20, Beograd

STRČIĆ dr. MIRJANA, Kumičićeva 42, Rijeka

STRČIĆ PETAR, Arhiv Hrvatske, Zagreb

STUBLIĆ ZLATKO, Vlaška 12, Zagreb

SZABO dr. AGNEZA, Muzej grada Zagreba, Zagreb